

1260-61 / 1844-45 TEMETTUAAT KAYITLARI IŞIĞINDA KIRLANGIÇ KÖYÜNÜN SOSYAL VE EKONOMİK YAPISI¹

Rafet METİN²

Öz

Temettuat Defterleri XIX. yüzyıl Osmanlı sosyal ve ekonomik tarihinin önemli kaynaklarından biridir. Vergi kaynaklarını yeniden tespit ederek halkın üzerindeki vergi yükünü hafifletmek ve vergi dağılımında yaşanan adaletsizliği önlemek amacıyla hazırlanan temettuat kayıtları sosyo-ekonomik ve demografik yapının da ortaya konulmasında önemli bilgiler sunmaktadır. Kayıtlarda anılan dönemde bölgelerin mal-mülk, hayvan, arazi ve insanların şahsi mal varlıklarının kaydedilmesi ile sosyo-ekonomik hayat, nüfus ve tarımsal ekonomi ile ilgili bütün karakteristik özellikler ortaya konulmaktadır. Kayıtlarda ayrıca mükelleflerin adları, lakapları, meslekleri hakkında da bilgi alabilmek mümkün olmaktadır. Bu çalışmada, H.1260-1261/M.1844-1845 yılında Dinek Keskin Kazasına tabi Kırlangıç karyesinin 669 numaralı temettuat defterinden faydalanılarak, sosyal ve ekonomik yapısı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Toplam 26 hanesi olan karyede sakin olan insanların geçimlerini büyük ölçüde tarım ve hayvancılıktan sağladıkları anlaşılmaktadır. Köyde tarımsal manada buğday, arpa üretimi yapılmaktadır. Hayvancılık alanında ise daha çok küçükbaş- büyükbaş hayvanlar ile yük ve binek hayvanları yetiştirilmektedir. Meslek dalı olarak ziraat erbabının fazlalığı dikkat çekmektedir. Bunun yanında, imam, hizmetkâr ve çoban gibi meslek kollarında görev yapan kimselerinde olduğu kayıtlardan anlaşılmaktadır. Köyde vergi mükellefi hane reislerinin tarım, hayvancılık ve meslek gelirleri ile birlikte ödemiş oldukları vergi çeşitleri tespit edilerek vergi yükleri de ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kırlangıç Karyesi, Temettuat Defteri, Mesleki Yapılanma

1260-61 / 1844-45 Social and Economic Structure of Kırlangıç Village in the Light of Temettuat Records

Abstract

Temettuat registers are one of important sources of Ottoman's social and economic history. Temettuat records have been prepared in order to reduce the tax burden on the people and to prevent injustice in the tax distribution by re-determining the tax sources. In addition, these records provide important information for the socio-economic and demographic structure. In the period referred to in the records, all characteristics of socio-economic life, population and agricultural economy are revealed by registering the properties, animals, lands and persons' personal wealth of regions. In these records, it is also possible to get information about taxpayers' names, nicknames, and occupations. In this study, benefiting basically 669 numbered temettuat record of Kırlangıç village which is within in the boundaries of Dinek Keskin district in year of H.1260-1261/M.1844-1845, it is tried to reveal social and economic structure. It is understood that people provide their livelihood largely from agriculture and animal husbandry in the village which consist of 26 families. In terms of agriculture, wheat, and barley production is being done in the village. In the field of animal husbandry, mostly small cattles, bovine animals, draught animals and mount animals are grown. As field of profession, the surplus of agricultural staff is remarkable. Besides, it is understood from records that there are different field of professions like imams, servants and shepherds in the village. It is also tried to reveal the burden of tax of taxpayers by determining agriculture, husbandry and occupation revenue and kind of tax which is paid by them.

Keywords: Kırlangıç Village, Temettuat Register, Occupational Structuring.

- 1 Bu çalışma 4-7 Nisan 2018'de International Congress Of Eurasian Social Sciences'ta Sözlü Bildiri olarak sunulmuştur.
- 2 Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi, E-posta: rafet_metin71@hotmail.com

Giriş

Temettü' kâr etmek anlamına gelen Arapça bir kelimedir. Temettuat ise; kârlar, kazançlar anlamına gelmektedir (Devellioğlu, 1996: 1073). Tanzimat'a kadar değişik adlarla halktan alınan vergilerin yerine getirilen Temettü vergisinin kaydedildiği defterlere, "Temettuat Defterleri" adı verilmiştir. Bu defterler 19. yüzyıl ortalarında Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu iktisadi, sosyal ve ticari hayatı ortaya koymaktadır (Kütükoğlu1995: 395). Temettuat defterleri genel itibariyle bir bölgenin demografik yapısı, hane reisinin menkul ve gayr-i menkul kaynakları, yıllık kazancı, işletmelerin büyüklüğü, iş gücü ve ayrıntılı vergi yükü, kişilerin mesleği, yetiştirilen zirai ürün ve hayvanlar ileticari ve sınaî müesseseler hakkında bilgiler sunmaktadır (Gül, 2009: 81). Ayrıca anılan defterlerden Osmanlı ülkesinde yaşayan nüfusun yerleşim düzeni, zirai üretim durumunu, hanelerin servet ve gelirleri ile vergilendirme konularında çok zengin bilgiler elde etmek mümkün olmaktadır (Güran, 2000: 79). Kısaca bu defterlerden bir bölgenin Demografik etnik yapısı, fert düzeyinde menkul ve gayr-i menkul kaynaklar, ferdin yıllık kazancı, işletmelerin büyüklüğü, toplam ve ayrıntılı vergi yükünü, işgücünü, kişilerin mesleği, yetiştirilen zirai ürün ve hayvanlar, Ticari ve sınaî müesseseler hakkında önemli veriler elde edilmektedir (Özer, 2000: 596). Defterlerde, mahallelerdeki toplam hane sayısı, arazi miktarı, hane reislerinin meslekleri, yükümlü oldukları vergi miktarları gibi birçok konuda teferruatlı bilgiler bulunmaktadır. Ayrıca her hane reisinin adı ve unvanı, sahip olduğu mal varlığı, ne kadar emlak ve arazisi olduğu ve bu arazinin ekili olan bölümleri ayrıntılı biçimde ele alınmıştır. Meslekler, hane reisinin isminin üzerine eğik olarak yazılmıştır. Tarımla geçinen hane reisinin meslek bölümü "erbab-ı ziraattan idüğü", esnaflıkla geçinenlerinki ise "erbab-ı ticaretten idüğü" olarak belirtilmiştir. Ticaret ve ziraatın her ikisiyle geçimini sağlayanlar "erbab-ı ziraat ve ticaretten idüğü" şeklinde belirtilmiştir. Çalışmamızın ana kaynağını teşkil eden Temettuat Defterlerinden BOA, ML VRD. TMT. 669 numaralarda kayıtlı "Dinek Keskini Kazasına tabi Kırlangıç karyesinin sosyal ve ekonomik yapısı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmada Kırlangıç köyünün nüfusu ile birlikte köyde kullanılan isimler, lakaplar, meslekî yapılanma, köyde yaşayan hane reislerinin tarım, hayvancılık ve meslek gelirleri ile birlikte ödemiş oldukları vergi çeşitleri tespit edilerek vergi yükleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

2. Kırlangıç Karyesi

2.1. Nüfus

Kırlangıç karyesinin nüfusu ile ilgili olarak 669 numaralı temettuat defterinden tespit ettiğimiz kadarı ile 1845 yılında Kırlangıç karyesinin 26 haneye tekâbül eden 130 neferlik nüfusu söz konusudur. Günümüzde Kırıkale'nin Balışeyh ilçesine bağlı olan köyün 2000 yılı adrese dayalı nüfus tesbitine göre nüfusu 420 olarak belirlenmiştir.

Tablo 1. Kırlangıç karyesinde 1845-2000 yıllarındaki tahmini nüfus

Yıllar	Tahmini nüfus
1845	130 nefer
2000	420

2.2.Şahıs Adları ve Kullanılan Lakaplar

669 numaralı temettuat defterinde hane reislerinin isimleri babalarının adları ve lakaplarıyla birlikte yazılmıştır. Bu nedenle köyde yaygın olarak kullanılan baba ve oğul isimlerini tespit etmek mümkün olmuştur.

Tablo 2. Kırlangıç karyesinde kullanılan şahıs isimleri

İsim	Sayı	%
Mehmed	7	25
Vahab	3	10.7
Osman	2	7.1
Ömer	2	7.1
Hüseyin	1	3.5
Hasan Hüseyin	1	3.5
Kasım	1	3.5
Halil	1	3.5
Süleyman	1	3.5
Abdulkadir	1	3.5
Ali	1	3.5
İsmail	1	3.5
Sıddık	1	3.5
İbrahim	1	3.5
Yakub	1	3.5
Ahmed	1	3.5
Satılmış	1	3.5
Memiş	1	3.5
Toplam	28	100

Tablo 2’de yer alan verilerden anlaşıldığı üzere Kırlangıç karyesindeki vergi nüfusunun tamamı erkektir. İsimleri incelediğimizde Peygamber ve onun ehl-i beyti başta olmak üzere daha çok Arapça kökenli isimlerin olduğu görülmektedir. Birinci sırada Mehmed ismi gelmektedir. Mehmed ismi i toplam isimlerin %25’ini

teşkil etmektedir. İkinci sırada %10.7 ile Vahab ismi yer almaktadır. Üçüncü sırayı ise %7.1 ile Osman ve Ömer isimleri almaktadır. Tabloda zikredilen isimler arasında Satılmış ve Memiş gibi isimler o dönemde yörede kullanılan ender isimler olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.3.Kırlangıç Karyesinde Kullanılan Lakaplar

Kırlangıç'ta hane reislerinin toplumda tanınmasını sağlayan aile ve sülale adlarının Tablo-3'te yer alan küçük, kitapsız, kara, tatar Esir gibi lakaplar ise muhtemelen ailelerin geçmişten beri kullandıkları lakaplar olarak görülmektedir.

Tablo 3. Kırlangıç karyesinde kullanılan lakaplar

Kasım kâhya oğlu Halil	Vahab kethüda oğlu Abdullah	Pir oğlu Ahmed
Küçük Mehmed oğlu Mehmed	Demirci oğlu Süleyman	Kör Mehmed oğlu Abdulkadir
Tatar oğlu Ali	Tatar oğlu Mehmed	Esir oğlu İsmail
Ekşi oğlu Mehmed	Kitapsız oğlu Satılmış	Kara dana oğlu İbrahim

2.4. Kırlangıç Karyesinde Mesleki Yapılanma

Toplam 26 hane olan köyde yaşayan insanların 21'si ziraat erbabındandır. Geriye kalan 5 haneden 2 tanesi ırgad³ 1 tanesi hizmetkâr⁴, 1 tanesi çoban⁵ 1 tane-sinin ise vefatından dolayı kayıt altına alınmadığı tespit edilmiştir⁶.

2.5. Hayvancılık ve Hayvan Dağılımı

Belgelerden anlaşıldığına göre 1845-1846 yıllarında Kırlangıç karyesinde yaşayan haneler geçimlerini tarım ve hayvancılıktan sağlamakta idiler. Genel olarak süt ve süt ürünleri ihtiyaçlarını karşılamak için inek ve koyun, binek hayvanı ihtiyaçlarını karşılamak için merkep, çift sürmede faydalanabilmek için öküz kullandıkları anlaşılmaktadır. Kırlangıç'ta toplam 215 olan hayvan varlığının büyük çoğunluğunu küçükbaş hayvanlar oluşturmaktadır.% 44.1'i küçükbaş (95 adet), % 37.6'sı büyükbaş (81 adet) ve %18.1'i yük ve binek (39 adet) hayvanı olarak sıralanmaktadır. Büyükbaş hayvan çeşidinde, karasığır öküzü, sağman inek ve kısır inek ön planda yer alırken küçükbaş hayvan çeşidinde ise, koyun, keçi ve kuzu tercih edilmektedir. Binek ve yük hayvanı olarak ise merkep başta olmak üzere, kısırak ve katır beslenmektedir.

3 BOA, ML VRD.TMT, 669.s.10. Belgede köyün 25 numaralı hanesinde kayıtlı Derviş oğlu Hasan Hüseyin ile 26 numarasında kayıtlı Veli kethüda oğlu Osman'ın ırgadlıkla geçimlerini temin ettikleri kayıt altına alınmıştır.

4 BOA, ML VRD.TMT,66910.s.10. Belgede köyün 19 numaralı hanesinde kayıtlı olan Ekşi oğlu Mehmed'in hizmetkârlık ile geçimini temin ettiği kaydı düşülmüştür.

5 BOA, ML VRD.TMT,669.s.6.Belgede köyün 13 numaralı hanesinde kayıtlı Küçükbaş Ömer'in çobanlık yaptığı evinden başka hiçbir gelirinin olmadığı yıllık çobanlıktan 250 kuruşluk gelir elde ettiği kaydı düşülmüştür.

6 BOA, ML VRD.TMT,669.s.10. Köyün 24 numaralı hanesinde ikamet etmekte iken vefat eden Boz Ahmed damadı Memiş hakkında "bila emlak ve bila vergi" ibaresi düşülmüştür.

Tablo 4. Kırlangıç'ta hane reislerinin sahip oldukları hayvan çeşitleri

Hayvan çeşidi	Sayı	Hayvan Sahibi Hane	Toplam Hane Başına Düşen Baş
Büyükbaş	81	20	4.05
Küçükbaş	95	17	5.5
Yük-Binek Hayvanı	39	24	1.6
Toplam Sayı	215		

Tablo 5. Kırlangıç'ta hane reislerinin sahip oldukları büyükbaş hayvan çeşitleri

Büyükbaş Hayvan Çeşidi	Sayı	Hayvan Sahibi Hane	Ortalama
Karasığır öküzü	45	20	2.25
Sağmal inek	9	9	1
Kısır inek	13	9	1.4
Manda düvesi	5	3	1.6
Tosun	1	1	1
Dana	3	3	1
Buzağı	4	4	1
Malak	1	1	1
Toplam	81		

Büyükbaş hayvan söz konusu olduğunda köylerde çift sürme işinde ilk olarak akla at ve katır gücü gelmektedir. Ancak Kırlangıç'ta öküzün ilk planda tercih edildiği görülmektedir. Bu durumun nedeni öküzün beslenme giderinin at ve katıra nazaran daha az olması ile izah edilebilir. Bir atı veya katırı bütün bir yıl boyunca arpa, yulaf, ot, kepek ve samanla beslemek gerekirken öküz yedi ay süre ile burçak ve samanla beslenebilmekte ve yılın geri kalan aylarında otlamak üzere çayırlara salıverilmektedir. Bu arada demetlerin tarladan harmana ve ürünün harmandan ambara taşınmasında at ve eşek gibi yük hayvanlarından da yararlanılmakla birlikte, daha çok bir çift öküzün çektiği iki tekerlekli kağnılar kullanılabilir (Bozkurt, 2011: 144). Belgelerden anlaşıldığı üzere anılan dönemde Kazmaca'da özellikle karasığır öküzü ahalinin tarım yaparken kullandığı vazgeçilmez iş gücü kaynaklarından biri durumundadır. Köyde toplam 26 haneden 20 hanede karasığır öküzüne tesadüf edilmektedir. Belgelerden tespit ettiğimize göre öküz sahibi olan ailelerin arazi bakımından olmayan ailelere nazaran daha önde oldukları dikkat çekmektedir. Köyün 1 numaralı hanesinde kayıtlı olan ve aynı zamanda muhtarlık vazifesini de icra eden asım kâhya oğlu Halil'in

45 dönüm tarlası ve 3 adet karasığır öküzü olmasına karşın köyün 26 numaralı hanesinde kayıtlı olan ve ırgadlıkla geçimini sağlayan Veli kethüda oğlu Osman'ın 1 dönüm bağ, 2 sağmal keçi, 2 oğlak ve 1 merkepten başka hiçbir mal varlığının olmadığı kayıtlardan tespit edilmiştir (BOA, ML VRD.TMT,669:2,10).

Köyün 7 numaralı hanesinde kayıtlı Receb oğlu Receb'in 20 dönüm tarlasının yanında 2 öküz 2 sağmal keçi 1 merkep ile birlikte 506 kuruş yıllık gelir elde ederken 25 numaralı hanede kayıtlı bulunan Derviş oğlu Hasan Hüseyin'in ırgadlıkla geçindiği sadece 1 merkebinin olduğu yıllık gelirinin ise 150 kuruş olduğu kayıtlardan anlaşılmaktadır (BOA, ML VRD.TMT,669:4,10).

Toplam 26 hane olan köyde 9 baş sağmal inek 9 ailenin elinde bulunmaktadır. Köyün süt ve süt ürünleri ihtiyacının sağlanmasında bu ailelerin önemli rol oynadığı düşünülebilir. Köyün 2,6,9,10,11,12,14,16 ve 23 numaralı hanelerinde sağmal inek beslendiği belgelerden anlaşılmaktadır. Bu hayvanlara sahip olan kimselerin gelir düzeyi dikkate alındığında genel ortalamanın üzerinde oldukları dikkat çekmektedir(BOA, ML VRD.TMT,669:2,4,5,6,710).

Yük ve Binek Hayvanlarına gelince; Kırlangıç'ta 1845 yılında toplam 33 adet yük ve binek hayvanı bulunmaktadır. Bunlardan 25 tanesi merkep, 7 tanesi ise kısır kısarak 1 tanesi de sağmal katır olarak tespit edilmiştir.

Tablo 6. *Kırlangıç'ta Hane Reislerinin Sahip oldukları Yük ve Binek Hayvanı Çeşitleri*

Hayvan çeşidi	Sayı	Hayvan Sahibi Hane	Ortalama
Merkep	25	25	1
Kısır kısarak	7	4	1.75
Sağmal katır	1	1	1
Toplam	33		

Küçükbaş hayvanlar bakımından bakıldığında Kırlangıç'ta toplam 95 adet olan küçükbaş hayvanların tamamı on yedi hanede bulunmaktadır. Köyün 12 numaralı hanesinde ikamet eden Kılıçoğlu Vahab 5 adet sağmal keçi bakımından köyün en fazla sağmal keçiye sahip olan kimsedir. Yıllık temettuat miktarına baktığımızda 760 kuruşluk bir meblağ dikkat çekmektedir.13 numaralı hanede ikamet eden Küçük oğlu Ömer'in yıllık 250 kuruş geliri olduğu evinden başka herhangi bir gelirinin olmadığı kayıtlardan tespit edilmiştir (BOA, ML VRD.TMT,669:6).

Burada dikkat çeken husus köyde küçükbaş hayvan olarak sadece sağmal keçi ve oğlak yetiştirilmesidir. Çalışma sahamızda yer alan diğer köylerde küçükbaş hayvancılığın olmazsa olmazlarından olan sağmal koyun Kırlangıç köyünde hiç beslenmemiştir.

Tablo 7. Kırangıç'ta hane reislerinin sahip oldukları küçükbaş hayvan çeşitleri

Küçükbaş hayvan çeşidi	Sayı	Hane	Ortalama
Sağmal keçi	54	17	3.1
Oğlak	41	17	2.4
Toplam	95		

2.6. Arazi Dağılımı ve Toprak Kullanımı

Kırangıç'ta hane reislerinin % 94.4'ü (21) buğday ve arpa tarımı ile alakalı ziraî faaliyet içerisinde. Köyde ikamet eden hanelerden % 5.5'i bağcılık (21) ile iştigal etmektedir. Burada dikkat çeken husus köyde buğday ve arpa tarımı ile uğraşan hanelerle bağcılıkla uğraşan hanelerin aynı sayıda olmalarıdır.

Tablo 8. Kırangıç'ta Ekili ve Dikili Tarım Alanlarının Dağılımı

Ekilebilir Arazi Türü	Miktar (Dönüm)	Hane	Ortalama	%
Tarla (buğday-arpa)	795	21	37.8	94.4
Bağ	47	21	2.2	5.5
Toplam	842			

2.7. Gelirler

2.7.1. Tarım Gelirleri (Hasılatı)

1844-1845 yılları arası Kırangıç'ta tarım topraklarına sahip 21 hane sahibinin hepsinin hasılat geliri vardır. Ekili (tarla) tarım alanları 795 dönüm olup 10.260 kuruş gelir elde edilmiştir. Ekili tarım alanlarından toplam 47 dönüm bağdan 3.708 kuruş gelir sağlanmıştır.

Tablo 9. Kırangıç'ta ekili-dikili tarım alanlarının hasılatı

Ekilebilir Arazi Türü	Miktar (Kuruş)	Miktar (Dönüm)	Ortalama
Tarla (buğday-arpa)	10.260	795	12.9
Bağ	3.708	47	78.8
Toplam	13.968		

Temettuat defterlerinde köylüden alınan hububat öşrü verilerinden üretilen hububatların ne kadar olduğu tespit edilebilir. Öşür bölgelere göre değişmekle

birlikte ortalama her ürün üzerinden %10 oranında alınmaktadır. Bu nedenle Tablo 10’da vergiye esas olan toplam kilenin 10 katı alınarak toplam hububat üretimi tespit edilmeye çalışılmıştır.

Tablo 10. Kırangıç’ta üretilen toplam hububat miktarı

Ekilebilir Arazi Türü	Kile ⁷	Kile x 10	Kg
Hınta (Buğday)	60	600	15.393.6
Şair (Arpa)	37	370	9.342.5
Toplam	97	970	

2.7.2.Hayvancılık Hasılatı

Kırangıç’ta tarımdan sonra ikinci sırada yer alan hayvancılık gelirleri 646 kuruş olarak tespit edilmiştir. Tablo 11’deki veriler incelendiğinde görüleceği üzere, hayvancılık hasılatında ilk sırayı küçükbaş hayvanlar almaktadır (336 kuruş). İkinci sırada büyükbaş hayvanlar (270 kuruş) ve üçüncü olarak yük-binek hayvanları gelmektedir (40 kuruş). Bu sıralamada dikkat çeken husus yük be binek hayvanlarından kısır merkeb ve kısır kısırakın maddi açıdan herhangi bir değer taşımadığı sadece köyün 2 numaralı hanesinde kayıtlı Vahab kethüda oğlu Abdullah’ın 1 adet sağmal katırına 40 kuruş değer biçildiği kayıtlardan anlaşıl-maktadır (BOA, ML VRD.TMT,669:6).

Tablo 11. Kırangıç’ta hayvancılık hasılatı dağılımı

Hayvan çeşidi	Hasılat miktarı kuruş	Hayvan Sahibi Hane	Ortalama
Yük-Binek Hayvanı	40	1	40
Büyükbaş	270	9	30
Küçükbaş	336	17	19.7
Toplam Sayı	646	27	

2.7.3.Meslek Hasılatı

1844-1845 yılları arasında Kırangıç’ta meslek gelirleri toplamda 1.056 kuruş olarak tespit edilmişti. Bu toplama meslek olarak kaydedilen hizmetkârlık, ırgadlık ve çobanlık gibi meslekler dâhildir. Köyün büyük çoğunluğunu “erbâb-ı ziraat” olarak kaydedilmiştir. Bu gurup mesleki yapılanmaya dâhil edilmemiştir Belgede köyün 25 numaralı hanesinde kayıtlı Derviş oğlu Hasan Hüseyin ile

7 Bu çalışmada hesaplamalar yapılırken buğday 1 kile=25, 656 kg.; arpa için ise 1 kile=22,25kg. olarak alınmıştır.

26 numarasında kayıtlı Veli kethüda oğlu Osman'ın ırgadlıkla geçimlerini temin ettikleri kayıt altına alınmıştır. Bu meslekten yılda toplam 500 kuruş gelir elde ettikleri anlaşılmaktadır (BOA, ML VRD.TMT,669:10).

Belgede köyün 19 numaralı hanesinde kayıtlı olan Ekşi oğlu Mehmed'in hizmetkârlık ile geçimini temin ettiği yılda 306 kuruş gelir temin ettiği kaydı düşülmüştür (BOA, ML VRD.TMT,669:10).

Belgede köyün 13 numaralı hanesinde kayıtlı Küçükoğlu Ömer'in çobanlık yaptığı evinden başka hiçbir gelirinin olmadığı yıllık çobanlıktan 250 kuruşluk gelir elde ettiği kaydı düşülmüştür (BOA, ML VRD.TMT,669:6).

7.1.Vergi-yi Mahsusa

1256/1840 yılından itibaren uygulanmaya başlayan ve bazı istisnalar hariçinde ekonomik durumlarına göre herkesten alınan vergi-yi mahsusa Tanzimat idarecileri tarafından örfi vergiler yerine konulmuş olup, "An-cemaatin vergi", "Vergü-yi Mahsusa", "Vergü" ve "Komşuca alınan vergü" gibi adlar verilmiştir (Öztürk, 2000: 537). Bu verginin miktarı liva ölçeğinde belirlenirdi. Bu miktar liva-ya bağlı kazalar arasında paylaştırılırdı. Sonra kazanın müdür ve meclis azaları, nüfusun etnik özelliğine göre imam, papaz ve kocabaşı gibi kişilerin katıldığı toplantıda kasaba ve köylere düşen miktar tespit edilir en sonunda da köy ve mahalle düzeyinde kişilerin ödeme güçlerine göre paylaştırılırdı (Öztürk, 1996: 174-175).

Kırangıç'ta tespit ettiğimize göre toplam vergi-yi mahsusa bedeli 3.353 kuruştur. Vergi-yi mahsusa olarak en düşük vergi 40.5 kuruş, en yüksek vergi ise 203 kuruştur. Köyün 25 numaralı hanede kayıtlı bulunan Derviş oğlu Hasan Hüseyin'in vergi-yi mahsusa bedeli olarak en düşük dilim olan 40.5 kuruşluk vergi bedeli takdir edildiği kaydedilmiştir (BOA, ML VRD.TMT,669: 10). 1 numaralı hanede kayıtlı olan muhtar olan Kasım kâhya oğlu Halil'in ise vergi-yi mahsusa bedeli olarak 203 kuruş vergi takdir edilmiştir (BOA, ML VRD.TMT,669: 2).

Tablo 12. Kırangıç'ta hane reislerinin verdiği toplam öşür ve aded-i ağnam vergisi

Ekili tarım öşürü ve aded-i ağnam vergisi	Miktar (Kuruş)	Hane	Ortalama	%
Hınta (buğday)	698	21	33.2	54.3
Şair (arpa)	304	21	14.4	23.6
Bağ	272	23	11.8	21.1
Aded-i ağnam	11	8	1.37	0.85
Toplam	1.285			

Toplu olarak verdiğimiz vergi türlerinden ekili tarım üzerinden alınan öşür vergisi ile alâkalı olarak hunta (buğday) %54.3 ile ilk sırada gelmektedir. Onu %23,6 ile şair (arpa),% 21.1 ile bağ,% izlemektedir. Ağnam vergisi ise % 0.85 olarak tespit edilmiştir. Bu verilerden anlaşıldığına göre Kırlangıç'ta en düşük vergi çeşidi ağnam olurken en yüksek vergi çeşidi ise hunta (buğday) olarak görülmektedir.

Tablo 13. *Kırlangıç'ta ikâmet eden kimselerin hane sırasına göre toplam temettuatları*

Hane No	Kişi Adı	Temettuat Toplamı Kuruş
1	Kasım kâhya oğlu Halil	Muhtar -825
2	Vahab kethüda oğlu Abdullah	Ziraat-695
3	Vahab kethüda oğlu Osman	Ziraat-326
4	Vahab kethüda oğlu Ali	Ziraat-516
5	Pir oğlu Ahmed	Ziraat-682
6	Pir oğlu Mustafa	Ziraat-564
7	Receb oğlu Receb	Ziraat-506
8	Ali kethüda oğlu	Ziraat-730
9	Küçük Mehmed oğlu Mehmed	Ziraat-807
10	Demirci oğlu Süleyman	Ziraat-827
11	Demirci oğlu Hüseyin	Ziraat-604
12	Kılıç oğlu Vahab	Ziraat-760
13	Küçük oğlu Ömer	Çoban-250
14	Kör Memed oğlu Abdulkadir	Ziraat-645
15	Tatar oğlu Ali	Ziraat-586
16	Tatar oğlu Mehmed	Ziraat-594
17	Esir oğlu İsmail	Ziraat-679
18	Sıddık oğlu Mehmed	Ziraat-882
19	Ekşi oğlu Mehmed	Hizmetkâr-306
20	Kitapsız oğlu Satılmış	Ziraat-506
21	Kara dana oğlu İbrahim	Ziraat-420
22	Yakub oğlu Mehmed	Ziraat-540
23	Göçer oğlu Ömer	Ziraat-386
24	Boz Ahmed damadı Memiş	Vefat
25	Derviş oğlu Hasan Hüseyin	Irgad-40.5
26	Veli kethüda oğlu Osman	Irgad-250

Sonuç

Kırlangıç karyesinin nüfusu ile ilgili olarak ettiğimiz kadarı ile 1845 yılında Kırlangıç karyesinin 26 haneye tekâbül eden 130 neferlik nüfusu söz konusudur. Günümüzde Kırıkkale'nin Balışeyh ilçesine bağlı olan köyün 2000 yılı adrese dayalı nüfus tespitine göre nüfusu 420 olarak belirlenmiştir

Kırlangıç karyesinin iktisadi ve sosyal yapısı incelendiğinde geçim kaynağının tarım ve hayvancılığa dayalı olduğu görülmektedir. Ziraî üretimin en önemli kısmını ekili tarım alanları oluşturmaktadır. Ekili tarım alanları bakımından Kırlangıç'ta başta buğday olmak üzere arpa, üretilmektedir. Ekili (tarla) tarım alanları 795 dönüm olup 10.260 kuruş gelir elde edilmiştir.

Kırlangıç köyünde hayvancılık hasılatında ilk sırayı küçükbaş hayvanlar almaktadır (336 kuruş). İkinci sırada büyükbaş hayvanlar (270 kuruş) ve üçüncü olarak yük-binek hayvanları gelmektedir (40 kuruş).

Kırlangıç'ta ekili tarım üzerinden alınan öşür vergisi ile alâkalı olarak hınta (buğday) %54.3 ile ilk sırada gelmektedir. Onu %23,6 ile şair (arpa), % 21.1 ile bağ, % izlemektedir. Ağnam vergisi ise % 0.85 olarak tespit edilmiştir. Bu verilerden anlaşıldığına göre Kırlangıç'ta en düşük vergi çeşidi ağnam olurken en yüksek vergi çeşidi ise hınta (buğday) olarak görülmektedir.

Miktarı liva ölçeğinde belirlenen ve livaya bağlı kazalar arasında paylaştırılan vergiyi mahsusa bedeli olarak 3.353 kuruş değer biçilmiştir.

Sosyal yapı olarak bakıldığında Kırlangıç'ta a küçük, kitapsız, kara, tatar Esir gibi lakaplar ise muhtemelen ailelerin geçmişten beri kullana geldikleri lakaplar olarak görülmektedir. Sonuç olarak Orta Anadolu'da küçük ölçekli bir köy olan Kırlangıç'ın 1844-1845 yılları arasında sosyo-ekonomik yapısı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu vesile ile ileride yapılacak çalışmalara bir nebze de olsa katkı sunmak hedeflenmiştir.

Kaynakça

Belgeler

BOA, ML VRD.TMT,669.

Makale ve Kitaplar

- Bozkurt, N. (2011). T1844-1845 Tarihli Temettuat Defterine Göre Kütahya Sancağı Dazkırı Kazası Evciler Köyünün Sosyal ve Ekonomik Yapısı, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4 (19): 135-156.
- Devellioğlu, F. (1996), "Temettü'-Temettüat", *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lügat (13. Baskı.)* Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları,
- Gül, A. (2009). Temettuat Defterlerine Göre Pasinler'in (Hasankale) Sosyal ve Ekonomik Yapısı. *Karadeniz Araştırmaları*, 6 (23): 77-98.
- Güran, T. (2000). "19. Yüzyıl Temettuat Tahrirleri", *Osmanlı Devleti'nde Bilgi ve İstatistik*, Ankara,s.77-78.
- Kütükoğlu,M(1995). "Osmanlı Sosyal ve İktisadî Tarihi Kaynaklarından Temettü Defterleri", cilt LIX/225, *Bellekten*, Ankara, s. 394-412.
- Öztürk, S. (1996). Tanzimat döneminde bir Anadolu Şehri *Bilecik*. İstanbul, s. 174-175.
- Öztürk, S. (2000). Temettuat Tahrirleri. *Akademik Araştırmalar Dergisi Osmanlı Özel Sayısı*,s. 537-591.

Ek 1-2: Temettuat Defter örnekleri

